

Henk Postma

26 juli 1921 – 19 juli 2005

Geboren in Zwolle in 1921, studeerde hij chemie in Groningen. Na een kort verblijf aan het Philips NatLab werd hij in 1947 door Verwey, de toenmalige directeur van het Zoölogisch Station in Den Helder, eigendom van de Nederlandse Dierkundige Vereniging, aangetrokken om daar de chemie en de hydrografie te introduceren. In deze richting promoveerde hij in 1954 bij Baerends in Groningen. De dissertatie van Postma wordt nog steeds veel geraadpleegd. Het geeft de voedingsstoffenbalans aan het begin van de eutrofiëeringsperiode en beschrijft het ophopingsmechanisme van zwevende (voedsel)deeltjes vanuit de Noordzee, één van de oorzaken van een natuurlijke voedselrijkdom voor schelpdieren, vissen en vogels in de Waddenzee. Een vergelijkbaar mechanisme veroorzaakt troebelingsmaxima in de benedenloop van rivieren, waarover hij in 1955 publiceerde. Grote bekendheid kreeg dit Waddenzee-werk na het verschijnen van een overzichtsartikel in 1967 in het standaardwerk *Estuaries* van Lauff, Postma's meest geciteerde publicatie.

Met Verwey zette Postma, die inmiddels tot mededirecteur was benoemd, zich in voor het in 1957 gestichte Delta Instituut in Yerseke – het huidige Centrum voor Estuariene en Mariene Ecologie, onderdeel van het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek van de KNAW – opgericht voor de bestudering van veranderingen in de Zeeuwse wateren tengevolge van de uitvoering van de Deltawerken. Nadat hij aan het opzetten van het onderzoek had bijgedragen, bleef hij zich sterk betrokken voelen bij dit zusterinstituut van het NIOZ.

Internationale bekendheid als chemisch oceanograaf kreeg Henk Postma door zijn verblijf in 1962 op het Scripps Oceanografisch Instituut in La Jolla, Californië. Uit die tijd stamt een baanbrekend artikel over de alkaliniteitsverdeling in de wereldzeeën en, daaraan gekoppeld, de CO₂-huishouding in oceaan en atmosfeer. Bij terugkomst werd hij, naast zijn werk op het Zoölogisch Station in Den Helder, in 1963 benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de Chemische Oceanografie aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Het instituut in Den Helder hielp hij promoveren tot een multidisciplinair instituut voor het zeeonderzoek.

Na de pensionering van J. Verwey in 1965 is Henk Postma een jaar of zes alleen directeur van het inmiddels gevormde Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee geweest, voordat de bioloog J.J. (Jenne) Zijlstra werd aangetrokken en tot mede-directeur werd benoemd. Ik vermoed dat zelden twee

*Met dank aan dr. Gerhard C. Cadée

directeuren van één instituut elkaar disciplinair zo naadloos hebben aangevuld en de samenwerking zo harmonieus, vriendschappelijk en humorvol is geweest als die van Henk en Jenne. Samen hebben zij het NIOZ gemaakt tot het multidisciplinaire, oceanografische instituut van Nederland. Het instituut verhuisde in het begin van de zeventiger jaren van Den Helder naar Texel, breidde zich uit van 60 naar 160 medewerkers en kreeg de beschikking over een aantal vaartuigen, laatstelijk (in 1989) het schip voor Noordzee- en oceaanoonderzoek, de rv 'Pelagia', ter vervanging van het schip voor Wadden- en nabij-Noordzeeonderzoek, de rv 'Aurelia', die in de negentiger jaren werd verkocht.

Afgezien van het onderzoek in Wadden en Noordzee hield Postma zich bezig met diverse studies buiten Nederland, o.a. in de Orinoco shelf, de Golf van Napels en voor de kust van Brits Guyana. Naast de vele originele publicaties bewerkte Postma de chemische gegevens van de Snellius I-expeditie die gedurende de jaren 1929-30 in de Indonesische wateren werd uitgevoerd. Later leidde dit tot de tweede Snellius-expeditie 1984-85, waarvan hij initiatiefnemer was en waaraan hij op het NWO-schip rv 'Tyro' actief deelnam als expeditieleider van het thema Bekkenventilatie, in het bijzonder gericht op de diepe Bandazee. Hij wist daarbij op minzame, geestige en toch besliste wijze de zo uiteenlopende wensen van een groot aantal wetenschappers te verenigen. Deze auteur bewaart daaraan zijn beste herinneringen, zowel wetenschappelijk als recreatief, 's avonds bij ondergaande zon, met sigaren op het bovendek.

Alhoewel Postma's belangstelling in de eerste plaats uitging naar het oceanografische onderzoek (en onderwijs), en niet naar management, heeft hij zitting gehad in vele commissies, waarbij hij zeer gewaardeerd werd om zijn heldere en originele bijdragen. Hij was terecht overtuigd van het grote belang van fundamenteel onderzoek en vond dat de wetenschappers zelf het beste de prioriteiten van onderzoek konden vaststellen. Toch werd de maatschappelijke functie van het NIOZ niet uit het oog verloren. Onder zijn leiding werd een begin gemaakt met de bestudering van de vervuiling van de zee met radioactief afval, met giftige stoffen zoals PCB's en met veenkoloniaal afvalwater zoals voorkomend in de oostelijke Waddenzee (Eems-Dollard).

Zonder aarzeling kan gezegd worden dat Henk Postma de eerste algemene oceanograaf in Nederland was, van oorsprong chemicus, maar zich ontwikkelde tot hydrograaf en sedimentoloog met grote en mondiale kennis van de zeeën en oceanen, en met bovendien een grote kennis van en liefde voor de biologie. In 1975 werd hij benoemd tot lid van de KNAW.

Internationaal had hij grote bekendheid, hetgeen onder andere leidde tot het prestigieuze presidentschap van SCOR (Scientific Committee on Oceanographic Research), de internationale commissie voor oceanografische onderzoek, onderdeel van ICSU, the International Council of Scientific Unions. Eigenlijk al in 1962 realiseerde Henk Postma zich de mogelijke klimatologische effecten van een mondiale verhoging van de CO₂-concentraties in atmosfeer en oceaan. Vele jaren was hij lid van de CO₂-commissie van de Gezondheidsraad. Vanaf het begin speelde hij ook een belangrijke rol binnen IGBP (International Geosphere Biosphere Programme, eveneens ressorterend onder ICSU) en voor diverse nationale commissies betreffende klimaatverandering, waaronder de nationale IGBP-commissie (jarenlang als voorzitter) en de Klimaatcommissie, beide ressorterend onder de KNAW.

Na zijn pensionering werd Henk Postma in de functie van hoofddirecteur van het NIOZ opgevolgd door Jenne Zijlstra. Zijn functie van chemisch oceanograaf en hydrograaf werd overgenomen door E.K. (Egbert) Duursma, die daarvoor directeur was van het Delta-instituut in Yerseke. Zelf bleef hij publicerend en ook bestuurlijk actief. Hij speelde een leidende rol bij de opzet, de huisvesting in Nederland en de werkzaamheden van het LOICZ-programma (Land-Ocean Interaction in the Coastal Zone). Verder was hij een graag gezien lid van wetenschappelijke adviescommissies van buitenlandse instituten voor zeeonderzoek, o.a. in Duitsland, Frankrijk, Engeland en Monaco.

Voor velen is Henk Postma een stimulerende leermeester in het zeeonderzoek geweest. Hij verloor nooit de grote lijnen uit het oog, maakte graag globale berekeningen op de achterkant van zijn onafscheidelijke sigarendoos. Het is verrassend te zien hoe hij met de introductie van eenvoudige hulpmiddelen zoals de Postma-waterschepper en de Secchi-schijf voor bepaling van de lichttransmissie in zeewater origineel, baanbrekend werk kon doen waarvan de resultaten nog steeds imponeren. Zijn resultaten worden soms opnieuw 'ontdekt', niet wetend dat Henk Postma ze een halve eeuw daarvoor al publiceerde.

Illustratief voor het inzicht dat hij had in het gedrag van de zee was eens de problematiek rond de zandsuppletie op het meest noordelijke stuk strand van Texel. Het bleek telkenmale dat het uit het naastgelegen Eierlandse Gat afkomstige suppletiezand zeer spoedig weer was verdwenen. Een betrekkelijk veel geld verslindend advies door een Nederlandse instantie raadde aan het zand verre te winnen, welke raad met succes is opgevolgd. Henk Postma zei me toen: 'Voor de helft van dat geld had ik ze die raad direct kunnen geven (en dat heb ik ook wel gedaan): het systeem wil dat zand in het Eierlandse Gat en de zee legt het dus onmiddellijk weer terug. Je moet het halen van buiten het systeem. Datzelfde argument zal ook gelden voor de vermeende bo-

demdaling van de Waddenzee door gaswinning'. Dat hij ook een geboren docent was bleek uit zijn heldere en interessante colleges en voordrachten, en uit het grote aantal leerlingen, blijvend gehecht aan het zeeonderzoek.

Met zijn tweede vrouw Els (Heeres) was hij een actieve inwoner van Texel, voor een Texelaar waarschijnlijk het beste gekarakteriseerd door zijn commissariaat van de TESO, Texel's Eigen Stoomboot Onderneming, en zijn jarenlange bestuurslidmaatschap van Ecomare.

Hoewel steeds slechter ter been, bleef Henk volstrekt helder en was het een genoegen met hem in gesprek te zijn. Origineel, interessant en geestig. Wel wat kritischer, maar dat hoort bij de leeftijd. Tekenend voor hem zijn de woorden op zijn overlijdensaankondiging: 'Heel lang jong en altijd vol humor gebleven, tot het einde geboeid door zijn vak'.

Literatuur

- Postma, H. (1954). Hydrography of the Dutch Wadden Sea. Thesis Groningen University, 106 pp.
- Postma, H. (1958). The Snellius expedition in the Eastern part of the East Indian Archipelago, 1929-1930. Oceanographic results. E.J.Brill, Leiden, 2: 1-116.
- Postma, H. (1959). The Snellius expedition in the Eastern part of the East Indian Archipelago, 1929-1930. Chemical results. E.J.Brill, Leiden, 4: 1-35.
- Postma, H. (1964). The exchange of oxygen and carbon dioxide between the ocean and the atmosphere. Neth.J. Sea Res. 2: 258-283.
- Postma, H. (1967). Sediment transport and sedimentation in the marine environment. In: Estuaries (G.H.Lauff ed). Am.Ass.Adv.Science Publ. 83: 158-179.

